

14. Tusi, N. Əxlaqi-Nasiri. (Tərcümə edən R.Sultanov) / N.Tusi. – Bakı, 2009. – 400 s.

References

1. Bakirov, B.B., Asanaliev, M.K. Nekotoryie tvorchesko-pedagogicheskie aspekty v protsesse podgotovki buduschih prepodavateley professionalnogo obucheniya [Some creative and pedagogical aspects in the process of preparing future vocational teachers] // European Researcher / B.B.Bakirov, M.K.Asanaliev. 2013, Vol.(54), 7-1. – С. 1867-1870.
2. Bleyher, V.M., Burlachuk, L.F. Psihologicheskaya diagnostika intellekta i lichnosti [Psychological diagnosis of intelligence and personality] / V.M.Bleyher, L.F.Burlachuk. – Kiev, Vysshaya shkola, 1978. – 140 s.
3. Gilford, Dzh. Tri storony intellekta. Psihologiya myshleniya [Three sides of intelligence. Psychology of thinking] / Dzh.Gilford. – M.: Progress, 1969. – 248 s.
4. Didakticheskie printsipy Yana Amosa Kamenskogo [Didactic principles of Jan Amos Comenius] [Electronic resource]. – Mode of access: <https://sites.google.com/site/somojajt/portret-pedagoga/pedagogicheskie-vzglyady/principy-pravila-logika-obuceniya-i-vospitaniya> – Date of access : 02.07.2018.
5. Dnevnik Pestalotstsi o vospitanii ego syina [Дневник Песталоцци о воспитании его сына] [Electronic resource]. – Mode of access : http://texts.news/istoriya-pedagogiki_1524/dnevnik-pestalotstsi-vospitanii-ego-61154.html – Date of access : 22.06.2018.
6. Druzhinin, V.N. Diagnostika obschih poznavatelnykh sposobnostey [Diagnosis of general cognitive abilities] [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.psychology.ru/library/00070.shtml>. – Date of access : 13.05.2018.
7. Nosko, I.V. Psihologiya razvitiya i vozrastnaya psihologiya [Developmental and Developmental Psychology] / I.V.Nosko. – Vladivostok, 2003. – 127 s.
8. Pedagogicheskie myisli Nikolaya Dobrolyubova [Pedagogical thoughts of Nikolai Dobrolyubov] [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.culture.ru/materials/79937/pedagogicheskie-idei-nikolaya-dobrolyubova>. – Date of access : 07.08.2018.
9. Rable, F. Gargantua i Pantakryuel [Gargantua and Pantagruel] [Electronic resource] / F.Rable. – Mode of access : <https://fantlab.ru/work175722>. – Date of access : 21.04.2018.
10. Rubinshteyn, S.L. Osnovnaya zadacha i metod psihologicheskogo issledovaniya myshleniya [The main task and method of psychological research thinking] [Electronic resource] / S.L.Rubinshteyn. – Mode of access : <https://studfiles.net/preview/2651523/page:26/>. – Date of access : 10.06.2018.
11. Suhomlinskiy, V.A. Serdtse otdayu detyam. Izdanie pyatoe [I give my heart to children. Fifth edition] / V.A.Suhomlinskiy. – Kiev: Radyanska shkola, 1974. – 288 s.
12. Ushinskiy, K.D. Sbranie sochineniy. Tom 6. Rodnoe slovo. Kniga dlya detey; [Collected Works. Volume 6. Native word. Book for children] God pervyy i vtoroy / K.D.Ushinskiy. – Moskva – Leningrad, 1949. – 448 s.

The article is devoted to the intellectual development of students in the modern school. The relationship between the level of intelligence and success in education is shown. Features of the relationship between the intellectual levels of students and their academic achievements at the moment is one of the most important problems of improving the quality of education. In this regard, psychometric methods for measuring students' intellectual abilities are important. The object of the study is the intellectual education. The subject of the study is communication of intellectual development of pupils and their academic level. The goal is to analyze and define the role of intellectual education in modern school. In the article are used a comparative method, general methods, induction, deduction, analysis and synthesis. The main task of the teacher at school is to create noble feelings in the child's heart, human dignity, humanistic qualities and good intentions. The views and opinions of world educators are broad and varied. As can be seen, the need for intellectual education of children underlies the pedagogical thought of both Western and Eastern educators. Intellect is also the strength of the economy, moral perfection. A constant study of this problem is one of the main goals of the school. The studies that have been carried out in this direction have confirmed the positive correlation between the general intellectual level of students and their success in teaching. Sometimes a low correlation does not allow researchers to unequivocally state that the general intelligence is the result of learning

Key words: intellect, education, upbringing, success, pupil, training, subjects, psychological context.

УДК 378:316.723:316.6(045)

DOI 10.31339/2413-3329-2019-1(9)-245-249

Штифурак Віра Євгенівна,

доктор педагогічних наук, професор,

Вінницький торговельно – економічний інститут Київського національного торговельно – економічного університету,

м. Вінниця

СУБКУЛЬТУРНЕ СПРИЙМАННЯ СТУДЕНТСЬКОЮ МОЛОДІЮ ПСИХОЛОГІЧНОГО ФЕНОМЕНУ «СТАВЛЕННЯ ДО ГРОШЕЙ»

Особливості соціалізації студентства як соціальної групи в сучасних умовах передбачає дослідження субкультурного сприймання монетарної культури. В статті проаналізовано трактування зарубіжними та вітчизняними дослідниками психологічної сутності феномену «ставлення до грошей». Показано суперечливе неоднозначне сприймання різними цільовими групами психологічної сутності грошей. Дано класифікацію різних типів людей за критерієм ставлення до грошей. Узагальнено результати проведених опитувань студентської молоді з наміром виявити їх сприймання психологічної сутності грошей.

Ключові слова: студентська молодь, субкультурне сприймання, ставлення до грошей, «грошові типи людей», монетарні установки.

Постановка проблеми. У соціокультурному просторі молоді одночасно є і суб'єктом, і об'єктом соціалізації, оскільки прагне самореалізуватись, водночас зазнаючи потужного суспільного впливу у зв'язку із вибором професійного майбутнього. Найпрогресивнішими представниками молодіжної когорти є студенти різних типів навчальних закладів, що перебувають на етапі

інтенсивного особистісно – професійного становлення, прагнучи реалізувати власний потенціал. Особливості студентської молоді як соціальної групи досліджували В. Андрущенко, І. Бех, Н. Нічкало; питання диференціації студентської молоді знаходимо у працях О. Білик, А. Рижанової, М. Рудкевич, В. Штифурак. Соціальна суб'єктність студентства стала об'єктом дослідження

Н. Максимовської, В. Лісовського, С. Харченка. У дослідженнях Г. Балла, М. Бірюкової, Г. Хоружого підкреслено загальну тенденцію пошуку сенсу життя даною віковою групою, проявлення підприємливості та готовності адаптуватись до змінюваних соціальних умов. Не ідеалізуючи дану соціальну групу, варто вказати на наявність тенденції до знецінення традиційних моральних пріоритетів на фоні переважання споживацького ставлення до життя, прояви пристосуванства та крайнього прагматизму (С. Савченко). Однак, варто зазначити, що в економічній реальності людина перебуває у двох сферах – духовній і речовій. Гроші вже давно перестали бути суто економічним явищем і поступово набирають соціальних та психологічних ознак. Можна вважати їх узагальненою до певної міри стандартизованою сферою матеріалізованого соціуму. Сучасні суспільні зміни, що повною мірою відображають економічні тенденції та нестабільність, висувають нові вимоги до високої професійної ефективності майбутніх фахівців. Студентська молодь у сучасних умовах стає провідним соціальним суб'єктом, оскільки її основна діяльність пов'язана із професійною підготовкою, що і визначатиме розвиток соціуму на далеку перспективу. Цими аспектами і зумовлена актуальність дослідження проблеми психологічних особливостей значення грошей, що зафіксовані у свідомості студентів та проявляються на рівні підсвідомості. Ставлення до грошей формується на основі особливостей сімейного виховання, досвіду, ситуацій, у які потрапляє людина впродовж життя. Як наголошує Х. Дітмар, значення грошей залежить від самої людини і, водночас, ставлення до грошей може сприйматися як «структура взаївок», у межах якої вона досліджує своє повсякденне життя [4, с.29].

Термін «ставлення до грошей» як і саме явище – багатовимірне і охоплює когнітивні, мотиваційні і поведінкові аспекти функцій у досвіді споживання. Разом вони складають конструкт «світу грошей» особистості. Дехто насичує його достатком, гармонією, іншими потребами. У окремих людей гроші протікають вільно, в інших – цілком тримаються; в одних – є центральним конструктом, в інших – периферією. Ми можемо оцінювати «світ грошей» інших людей по-різному: висміюючи скнар чи схвалюючи їх як людей, які мудро та розсудливо ставляться до грошей; висміювати марнотратців, схильних до шалених витрат, за їх нерозсудливу поведінку або ж захоплюватись ними, оскільки вони знають, що таке жити «гарним і вільним від обмежень» життям [7, с. 225].

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях М. Аргайла, О. Горбачової, О. Дейнеки, А. Журавльова, А. Купрейченко, Т. Танга, А. Фенько, А. Фернама економічний зміст і значення поняття «гроші» тісно переплітаються з психологічним. Крім економічної доцільності, ставлення особистості до грошей регулюється пов'язаними з ними системами цінностей і норм поведінки, соціальними установками, стереотипами і забобонами, міфами тощо [3, с.26]. Свідомість людей наділяє гроші різним символічним змістом. Вони асоціюються з вищими цінностями, в тому числі моральними, а ставлення людей до них нерідко є суперечливим. Гроші – одночасно добро і зло, сила і безпомічність, вони символізують безпеку і волю, любов і владу [5, с. 362].

Гроші є об'єктом вивчення багатьох наук: соціології, економіки, історії, психології. Кожна з цих наук висвітлює гроші з різного погляду через призму завдання, яке стоїть перед дослідниками. Незважаючи на те, що гроші виконують різні економічні функції: міри вартості, засобу обігу та оплати тощо, вони стимулюють економічний та соціальний прогрес. Існує безліч поглядів на розуміння, пояснення та дослідження цього явища. В соціально-психологічному контексті гроші вивчають В. Москаленко, І. Зубіашвілі, Ю. Семенов та інші вчені. На думку В. Москаленко, гроші є фактором формування психіки людини у процесі виживання, існування, самозадоволення, посідання певного статусу в суспільстві. Неможливо розкрити механізми реалізації особистісних інтересів, які прямо впливають на установки та

мотивацію економічної діяльності людей, якщо не вивчати ролі грошей в психологічному розвитку особистості [7].

У західноєвропейській та американській економічній психології існує низка досліджень, які пов'язані зі ставленням людей до грошей (А. Фернем, Т. Танг та ін.), виділенням грошових типів особистості (Г. Голдберг, Г. Левіс), вивченням психічних розладів, пов'язаних із грошима (А. Фернем, С. Ференці). За останнє десятиріччя в Україні також з'явилися наукові дослідження, в яких гроші здебільшого досліджують у контексті економічної соціалізації особистості (Г. Авер'янова, В. Москаленко, І. Зубіашвілі) та вивчення механізмів фінансової поведінки (В. Мясенко).

Характер використання грошей зумовлює не лише економічний, а й психологічний тип особистості. Тому важливим поняттям в економічній психології є ставлення до грошей. Проте розуміння змісту цього феномену неоднозначне. Поняття ставлення до грошей та грошові установки часто ототожнюють. Це пояснюється тим, що з англійської мови термін «money attitude» перекладають як «грошова установка» або «ставлення до грошей».

В Україні процес формування у людей ставлення до грошей, на думку В. Москаленко, здійснюється під впливом різних тенденцій. Першою тенденцією дослідниці вважає традиційну економічну свідомість, пов'язану з ідеєю соціальної рівності, сприйняттям грошей як абстрактної цінності, про яку неохоче говорять. До другої тенденції вона зараховує радянський менталітет, в якому закладений образ грошей як засіб експлуатації і нерівності, якого потрібно позбутися. Третя – це вплив західного економізму, який ставить грошові відносини в центр суспільства. Та четверта тенденція – це кризовий характер економіки. Взаємодія цих чотирьох тенденцій і визначає особливий тип монетарної культури нашого суспільства [6, с.13].

К. Ямаучі та Д. Темплер дослідили монетарні установки в представників різних соціальних груп. З'ясувалось, що грошові установки практично не залежать від рівня доходів. Отримані дані дали змогу стверджувати про ставі відмінності у плануванні та відкладанні грошей на майбутнє, а також, що жінки частіше використовують гроші як засіб боротьби за владу [9, с.198]. Згідно з результатами іншого дослідження, проведеного у Великобританії А. Хенлі й М. Уільхельмом, було зазначено, що люди похилого віку та люди з великими матеріальними статками більше турбуються за своє майбутнє, аніж молодь та бідняки. Також зауважено, що існує взаємозв'язок між особистісними характеристиками та ставленням до грошей. Особи, які схильні до імпульсивного витрачання грошей (нав'язливі споживачі), мають нижчу самооцінку, ніж раціональні споживачі. Для нав'язливих споживачів гроші мають символічну властивість підвищувати їхню самооцінку та вирішувати всі проблеми. Такі люди часто використовують гроші для демонстрування власного статусу та влади [4,с.28].

Мета статті: дослідження та аналіз субкультурного сприйняття студентською молоддю монетарної культури. Завдання статті: 1) охарактеризувати психологічну сутність субкультурного сприйняття феномену «ставлення до грошей»; 2) виокремити характерні ознаки поведінки різних типів людей відповідно до сприйняття ними цінності та призначення грошей; 3) узагальнити результати проведених опитувань студентської молоді щодо сприйняття ними грошей як монітарних установок.

Результати дослідження. Коли індивід поступово пізнає, що далеко не всі блага і стимули в житті пов'язані з оплатою (наприклад, симпатія, любов, самореалізація особистості), інтерес до грошей відносно зменшується. Сама система поглядів на гроші може змінюватися з віком та з набуття життєвого досвіду. Наміри описати типи людей і характерні ознаки поведінки залежно від того, як вони сприймають гроші, були у клінічних дослідженнях. Виявлені таким способом особливості «грошової» поведінки представлені й у нормі у вигляді надмірного посилення або акцентуації окремих характерних якостей, що свідчить про вибіркочну уразливість особистості до певного роду психогенних впливів навіть за умови стійкості до інших. Таким чином, у нормі не

завжди демонструється адекватне ставлення людини до грошей і як наслідок – суперечлива, непрогнозована поведінка.

У наукових дослідженнях описані такі «грошові» типи особистості.

1. «Скнара» збирає гроші, що саме по собі є захоплюючим для нього. Він часто відчуває страх втрати (грошей, речей, запасів, ресурсів, фондів) і страх недовіри до нього з боку навколишніх. Скнара зазнає насолоди не від грошей як блага, а від захищеності за допомогою грошей.

2. «Розтринькувач» демонструє імпульсивну (нав'язливу) і безконтрольну поведінку відносно своїх витрат, особливо в моменти депресії, відчуття власної незначущості й почуття відкинутості. Траголізм – це короткочасна віддушину, що у підсумку призводить до почуття провини.

3. «Грошовий мішок» повністю захоплений зароблянням грошей, які розглядаються як кращий спосіб домогтися могутнього статусу й схвалення навколишніх. Він упевнений, що чим більше грошей він має, тим більшою є можливість управляти навколишнім світом, і тим щасливішим він буде.

4. «Торгаш» нав'язливо полює за дешевими товарами, навіть якщо вони йому не потрібні, тому що одержання речей за менші гроші забезпечує йому почуття переваги. Він відчуває себе роздратованим і подавленим, якщо йому доводиться платити ту ціну, яку запитують.

5. «Гравець» відчувається бадьоро й оптимістично, приймаючи виклик. Відчуття влади, що приносить виграти, і його очікування компенсує ризики програшу, а зупинка в ланцюзі поразок і перемоги сприймається як життєве утруднення [1, с. 299].

Найпоширенішими психологічними значеннями грошей є безпека, влада, любов та свобода. Так, у типології, розробленій А. Мерріл і Г. Рейд на основі аналізу праць К. Г. Юнга, представлено чотири типи людей, які проявляють характерні особливості взаємин і поведінки у фінансовій сфері:

– «чуттєві» (наївний тип) – люди чутливі, приємні, але імпульсивні, недисципліновані, егоїстичні. У фінансовій сфері їм властиво розглядати гроші як нечисті і шкідливі для відносин і тому намагаються уникати їх;

– «думаючі» (аналітичний тип) – педантичні, наполегливі, вимогливі, але нерішучі, розбірливі. У фінансових питаннях схильні перестраховуватися і зволікати з ухваленням рішень та їх реалізацією; цінують безпеку над усе;

– «сприймаючі» (імпульсивний тип) – реалістичні, незалежні, рішучі, але жорстокі, владні і різкі. У фінансових справах рішучі й вимогливі, схильні переоцінювати свої можливості;

– «інтуїтивні» (експресивний тип) – інтуїтивні, честолюбні люди, ентузіасти, але імпульсивні, недисципліновані. У фінансових питаннях схильні бути оптимістами, їм подобається продавати і бути популярними [2, с.218].

У дослідженнях І. Зубіашвілі виокремлено п'ять типів ставлення до грошей: «тривожність», «ощадливість», «гроші – зло», «гроші – влада», «заробіток» [5].

Люди, для яких гроші є символом влади, вважають, що за гроші можна купити прихильність людей та контроль над ними. Такі особи поділяються на три типи: «маніпулятори», «будівники імперій» та «хрещені батьки». Для першого типу маніпулювання людьми дає змогу зменшити власну беспорядність та фрустрованість. Вони не переймаються проблемами обманутих ними людей. «Будівники імперій», заперечуючи власну залежність від інших, намагаються зробити їх залежними від себе. «Хрещені батьки» використовують гроші для хабарів та контролю над подіями і так отримують задоволення.

У дослідженнях Г. Голдберга та Р. Льюїса увага акцентована на тому, що гроші часто використовують для купівлі любові, відданості та самоповаги. При цьому ними виділено три типи людей, які вважають гроші символом любові. «Покупці любові» відчуваються обділеними любов'ю та намагаються уникнути цього почуття, демонструючи свою щедрість. «Продавці любові» обіцяють іншим любов, ласку та прив'язаність, яка імпонує

їхньому самолюбству. «Викрадачі любові» прагнуть любові, проте відчувають, що не заслуговують на неї; схильні до тимчасових стосунків [8, с. 52]. За їх же твердженням, існує два типи людей, які гроші розцінюють як засіб досягнення особистої автономії: «покупці свободи» та «борці за свободу». Перші вважають гроші засобом звільнення від правил, обов'язків, які обмежують їхню самостійність. Другі ж відкидають гроші та інші матеріальні цінності, вважаючи їх засобами, які роблять людей рабами. Дружба для них – це головна нагорода у протистоянні з грошми [8, с. 60].

Соціологічна група «Рейтинг» у лютому 2017 року, провела опитування, яке дає змогу оцінити ставлення українського населення до грошей. Згідно з його результатами, опитані найбільше погоджуються з думкою, що «Гроші – це свобода і відчуття безпеки» (індекс 1,9), трохи менше з такими тезами як «Гроші – це статус і влада» (індекс 1,7) та «Гроші слід економити і контролювати» (індекс 1,4), значно менше погоджуються з тим, що «Гроші – це імідж і повага» (індекс 0,5). З тезою про те, що «Гроші – це зло», респонденти не згодні (індекс -0,8). Абсолютна більшість опитаних згодні з тим, що гроші важливі (90%), наявність заощаджень дозволяє почувати себе безпечніше (87%), гроші – це добре (85%) та гроші дають свободу і незалежність (79%). 82% опитаних погоджуються, що гроші є символом статусу в сучасному суспільстві, 80% визнають, що гроші – це влада, трохи більше 70% вірять, що з грошима можна всього досягти. Переважна більшість опитаних (74%) заявляють, що економно витрачають гроші та ретельно планують витрати; 64% вважають, що час – це гроші (при цьому майже чверть – не визначились зі своїм ставленням). Дві третини респондентів цінують гроші дуже високо, трохи менше (61%) вважають, що гроші можуть дати можливість бути тим, ким вони хочуть бути. Майже половина переконані, що гроші змушують людей з оточення поважати їх, третина – не згодні з цим. 46% опитаних визнають, що гроші – найголовніше у їхньому житті, і майже стільки ж (41%) не визнають. 40% думають, що гроші дозволяють завести багато друзів, трохи більше (43%) у це не вірять. Третина (32%) опитаних вважають, що гроші – це корінь усіх бід, при цьому майже половина (48%) не згодні з даним твердженням. Лише 27% відповіли, що гроші – це зло, тоді як більше половини (52%) не погодилися з цим. 16% вважають, що гроші – це непристойно, водночас дві третини (68%) так не думають. Найбільшу підтримку серед респондентів знайшли твердження, що наявність заощаджень дозволяє почуватися безпечніше та гроші важливі; найменшу – твердження про те, що гроші – це непристойно.

Упродовж 2018 – 2019 років нами було проведено опитування студентів першого курсу спеціальності «Право» та третього курсу спеціальності «Фінанси та кредит» Вінницького торговельно – економічного інституту Київського національного торговельно – економічного університету. Респондентам було рекомендовано відповісти на такі запитання:

1. Яка сума грошей необхідна вам для щоденного використання? 2. Гроші у житті – це ... 3. Гроші дають можливість ... 4. Люди, які володіють великими статками, це ...

Відповідь на перше запитання проілюструвала неоднорідне визначення суми грошей для щоденного використання. Перша група опитаних це, ті, хто використовує від 20 до 100 грн. на день. Таких виявлено 89,0%. Серед них:

– 52,1% тих, хто бажав би витратити щоденно від 250 до 500 грн;

– 47,8% – збільшили б свої щоденні витрати на 30-70 грн.;

– 0,1% бажали б витратити 1000 і 5000 грн.

Аналіз відповіді на друге запитання вказує на те, що гроші у житті необхідні для задоволення власних потреб – 54,8%, для решти – 45,2% це:

«білет до щастя», «матеріальне благо», «не саме головне, але дають багато можливостей», «засіб для існування», «необхідна для сучасного існування річ», «багаж», «те, за допомогою чого ми виживаємо», «одиниця виміру товарів і послуг», «необхідність для життя, адже без грошей не проживеш», «найголовніше у житті».

Третє запитання анкети стосувалося з'ясування того, які можливості в житті дають гроші. Узагальнення результатів дає підстави стверджувати, що 74,2% опитаних використовують гроші для матеріального забезпечення і лише для 25, 8% – це можливість духовного самовдосконалення.

Аналізуючи відповіді на останнє питання анкети, яке стосувалося ставлення сучасних студентів до людей, які володіють великими статками, можна стверджувати, що лише 35,7% мають позитивне ставлення, а 64,3% вкрай негативно сприймають таких людей і вважають, що це: «бізнесмени, олігархи, мажори, люди які володіють великими фірмами, заводами», «зłodії», «багаті і злі люди», «депутати», «альфонси». На підставі одержаних даних можна констатувати, що переважна більшість опитаних (89%) досить раціонально витрачають гроші (від 20 до 100 грн. на день). Саме вони бажали б збільшити витрати, але не на значну суму, а приблизно на 30-70 грн. 3-поміж них 20,8% вважають, що гроші дають можливість самовдосконалості.

Стосовно запитання «Гроші в житті людини – це...» 49,2% опитаних обрали такий варіант відповіді: «свобода і відчуття безпеки», 11,5% – «те, що потрібно економити і контролювати», 10,4% – «статус та влада» і однакова кількість опитаних вважають, що гроші це «імідж та повага» (14,45%) і «зло» (14,45%).

Більше половини опитаних (52,3%) схильються до думки, що для того, щоб почуватись успішною, людині необхідно мати заробітну платню у розмірі 10000 грн.; 5000 грн. на місяць не вистачило б жодному із респондентів і 47,7% не змогли визначити бажану суму місячного заробітку, посилаючись на економічну нестабільність у державі.

На тезу «Я належу до категорії людей...» 51,5% опитаних відповіли: «які довго вагаються, перш ніж щось придбати», четверта частина опитаних легко розстається із грошима та лише 7% – шукають акційні товари. Для достойного життя більше половини опитаних (52,57%) потрібно більше заробляти і лише 3% опитаних – менше витрачати; решта заявили – «не позичати».

Водночас, варто зазначити, що майже 80% опитаних наявність грошей вважають необхідною для матеріального забезпечення. Можна зробити висновок, що студентам хочеться

мати відчуття свободи і безпеки, заробляючи більше 10000 грн., щоб достойно та успішно жити. Чимало питань виникає з приводу того, що 61,3% опитаних мають сформоване негативне ставлення до людей, які володіють великими статками. Дана проблема потребує подальшого дослідження. Суттєвої різниці у відповідях студентів першого і третього курсу фактично не виявлено. Хоча третьокурсники висловились категоричніше щодо ставлення до людей, які володіють великими статками. Вони ж додали коментарі відносно корупції у владних державних структурах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, психологічно гроші є винятково парадоксальним феноменом, що проявляється в багатозначності і суперечливості відображення у свідомості. Визнаючи таку здатність за грошима, цілком зрозуміло, чому інтерес учених усе більше привертається до проблеми ставлення особистості до грошей. Стосовно студентської молоді ризики у першу чергу зумовлені можливістю формування стереотипів масової свідомості, трансформацією ціннісних орієнтацій як наслідок використання маніпулятивних технік. А тому можна констатувати тенденцію зміни логіки соціального становлення сучасної студентської молоді, яка є особливо мобільною групою у порівнянні з іншими суспільними когортами.

Оскільки в суспільстві усталені різні за змістом і спрямованістю ціннісні устремління, то їх індивідуальна система може породжувати суперечність між свідомістю та практичною поведінкою, що постає у формі когнітивного дисонансу, про що засвідчують результати проведених опитувань студентської молоді. Саме тому ми схильні вважати, що ціннісні орієнтації особистості виконують в її загальній структурі функцію інтегрування різних форм діяльності і є визначальним фактором соціального становлення. Таким чином, проблема ставлення різних соціальних прошарків до грошей, в тому числі і студентів, є важливою не лише із економічних міркувань, а й як психологічний феномен, що підпадає під субкультурне сприймання та монетарні установки.

Подальші дослідження можуть стосуватись гендерних відмінностей щодо ставлення до грошей, а також виявлення зв'язку даного феномену із системою ціннісних пріоритетів студентської молоді у процесі їх фахового становлення.

Список використаних джерел:

1. Авер'янова Г., Москаленко В. Особливості економічної соціалізації молоді в умовах трансформації українського суспільства / Г. Авер'янова, В. Москаленко // Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні. К. : Укр. центр політичного менеджменту, 2003. С. 296–318.
2. Бутко М.П. Економічна психологія : Навч. посіб. [За заг. ред. Бутка М. П.]. – К. : «Центр учбової літератури», 2016. – 232 с.
3. Горбачова Е.И. Отношение личности к деньгам: нравственные противоречия в оценках и ассоциациях / Е. И. Горбачова, А. Б. Купрейченко // Психологический журнал, Т. 27, №4. — 2006. С.26–37.
4. Диттмар Х. Экономические представления подростков / Х. Диттмар // Иностранная психология, № 9. – 1997. С. 25–36.
5. Зубіашвілі І. К. Ставлення до грошей студентської молоді : моральнісний аспект / І. К. Зубіашвілі // 36. наук. праць. Т. XI. – Соціальна психологія, Т. 6, Вип. 12. – 2013. С. 361–368.
6. Москаленко В. Сучасні напрямки досліджень в економічній психології / В. Москаленко // Соціальна психологія, № 3(5). – 2004. С. 3–21.
7. Нікітіна О. П. Психологічні особливості простору значень грошей у свідомості іноземних студентів / О.П. Нікітіна // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. : Психологічні науки, Т. 2, Вип. 10. – 2013. С. 222–226.
8. Фенько А. Проблема денег в зарубежных психологических исследованиях / А. Фенько // Психологический журнал, № 1. – 2000. С. 50–62.
9. Furnham A., Argyle M. The psychology of money. New York: Routledge, 1998.
10. Tang T. The meaning of money revisited // J. of Organizational Behavior, № 13. 1992. P. 197–202.

References

1. Averianova H., Moskalenko V. Osoblyvosti ekonomichnoi sotsializatsii molodi v umovakh transformatsii ukrainskoho suspilstva. Sotsialno-psykholohichniy vymir demokratychnykh peretvoren v Ukraini. K. : Ukr. tsentr politychnoho menedzhmentu, 2003. S. 296–318.
2. Butko M.P. Ekonomichna psykholohiia : Navch. posib. [Za zah. red. Butka M. P.]. K. : «Tsentr uchbovoi literatury», 2016. 232 s.
3. Gorbachova E.I. Otnoshenie lichnosti k den'gam: nrvstvennye protivorechiya v ocenkah i asociaciayah. Psihologicheskij zhurnal, T.27, №4. 2006. S.26–37.
4. Dittmar H. Ekonomicheskie predstavleniya podrostkov. Inostrannaya psihologiya, № 9. 1997. S. 25–36.
5. Zubiashvili I. K. Stavleniia do hroshei studentskoi molodi : moralnisnyi aspekt. Zb. nauk. prats. T. KhI. Sotsialna psykholohiia, T. 6, Vyp. 12. 2013. S. 361–368.
6. Moskalenko V. Suchasni napriamky doslidzhen v ekonomichnii psykholohii. Sotsialna psykholohiia, № 3(5). 2004. S. 3–21.

7. Nikitina O. P. Psikhologichni osoblyvosti prostoru znachen hroshei u svidomosti inozemnykh studentiv. Naukovyi visnyk Mykolaiivskoho derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Ser. : Psikhologichni nauky, T. 2, Vyp. 10. 2013. S. 222–226.
8. Fen'ko A. Problema deneg v zarubezhnyh psihologicheskikh issledovaniyah. Psihologicheskij zhurnal, № 1. 2000. S. 50–62.
9. Furnham A., Argyle M. The psychology of money. New York: Routledge, 1998.
10. Tang T. The meaning of money revisited // J. of Organizational Behavior, № 13. 1992. P. 197–202.

Особенности социализации студенческой молодежи как социальной группы предполагает изучение субкультурного восприятия монетарных устремлений. В статье проанализировано содержательное наполнение психологической сущности феномена «отношение к деньгам» на основании исследований зарубежных и отечественных авторов. Определено восприятие целевыми группами психологической сущности денег, отличающееся разнонаправленностью и противоречивостью. Дана характеристика типов людей, в зависимости от их обьснения сущности и значения денег. Обобщены результаты проведенных исследований среди студенческой молодежи с намерением раскрыть отношение к категории денег.

Ключевые слова: студенческая молодежь, субкультурное восприятие, отношение к деньгам, «денежные типы людей», монетарные установки.

The peculiarities of the socialization of students as a social group in the current environment stipulate the study of subcultural perception of monetary culture. The interpretation of the phenomenon "attitude towards money" by foreign and native researchers according to its psychological nature is analyzed in the research. The classification of different types of people upon the criterion of their relation to money is considered in the article. The results of conducted surveys of students with the intent to reveal their perception of the psychological essence of money are summarized and analyzed. It has been defined that psychologically money is an exceptionally paradoxical phenomenon demonstrated by the ambiguity and contradictions of reflection in consciousness. According to students it is determined that risks are primarily concerned by the possibility of forming stereotypes of mass consciousness, the transformation of value orientations as a consequence of the manipulative techniques` use. Therefore, the tendency of changing the logic of social formation of modern students as a peculiar mobile group in comparison with other social cohorts can be ascertained. It is generalized that the problem of the attitude of different social cohorts to money, including students, is important not only for economic reasons, but also as a psychological phenomenon that falls under subcultural perception and monetary settings.

Key words: students,youth, subcultural perception, attitude towards money, "money types of people", monetary installations.